

РЕФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Вольська І.В.,

*аспірантка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Вольська І.В. Реформування конституційного судочинства в Україні.

Ця стаття присвячена реформуванню конституційного судочинства, яке передбачено Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки. Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України, законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Незалежне та неупереджене конституційне судочинство є запорукою сталого розвитку суспільства і держави, гарантією додержання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зростання добробуту та якості життя, створення ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права.

Проаналізовано, наскільки зміниться порядок добору суддів Конституційного Суду України та його правового статусу. Результатом реалізації Стратегії має стати ефективне конституційне судочинство, яке забезпечить справедливий розгляд справ Конституційним Судом України, ухвалення ним обґрунтованих рішень і висновків. Судді Конституційного Суду України мають бути доброчесними правниками із визнаним рівнем професійної компетентності та мати високі моральні якості, залишаючись вільними від будь-якого політичного впливу та підзвітними лише суспільству.

Держава повинна забезпечувати незалежність і недоторканність суддів Конституційного Суду України, у тому числі шляхом достатнього фінансування та створення належних умов для діяльності Конституційного Суду України.

Ключові слова: конституційне судочинство, Конституційний Суд України, реформування, стратегія

Volska I.V. Reforming Constitutional Justice in Ukraine.

This article is swamped by the reform of the constitutional justice, which is envisaged by the strategy of development of the system of justice and constitutional justice for 2021 - 2023. The Constitutional Court of Ukraine is a body of constitutional jurisdiction, which provides the rule of the Constitution of Ukraine, solves the issue of the constitution of the Constitution of Ukraine, the laws of Ukraine and in the Constitution provided by the Constitution of other acts, carries out an official interpretation of the Constitution of Ukraine, as well as other powers in accordance with the Constitution of Ukraine.

Independent and impartial constitutional legal proceedings are a guarantee of sustainable development of society and the state, a guarantee of observance of human rights and freedoms and citizens, rights and legitimate interests of legal entities, interests of the state, the growth of welfare and quality of life, creating an effective and equitable solution to legal disputes on the principles of the rule of law.

It is analyzed how the procedure for the selection of judges of the Constitutional Court of Ukraine and its legal status will change. The result of the strategy should be effective constitutional justice, which will ensure a fair consideration of the Constitutional Court of Ukraine, the adoption of substantiated decisions and conclusions. Judges of the Constitutional Court of Ukraine should be virtuous lawyers with a recognized level of professional competence and have high moral qualities, remaining free of any political influence and accountable only to society.

The state should ensure the independence and integrity of judges of the Constitutional Court of Ukraine, including through sufficient funding and creating proper conditions for the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: constitutional justice, Constitutional Court of Ukraine, reform, strategy

Постановка проблеми. Реформування порядку здійснення конституційного судочинства залишатися приводом для різноманітних дискусій та їх рівня впливу на систему правосуддя в Україні. Немало питань безпосередньо процедурного характеру виникало раніше і виникає зараз в організації діяльності Конституційного Суду України. Вони стосуються як недосконалість процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України до функціональної недосконалості системи конституційного провадження.

Стан опрацювання проблематики. Окремим питанням поставленої проблематики приділялася увага в роботах таких науковців та практиків, як О. Бориславська, Р. Гринюк, А. Заєць, А. Колодій, О. Мироненко, С. Різник, М. Савенко, П. Стецюк, С.В. Шевчук, О.В. Щербанюк та інших.

Метою статті є дослідження ролі Конституційного Суду в державному секторі та в суспільстві загалом через призму реалізації конституційних змін.

Виклад основного матеріалу. За тривалий час існування Конституційного Суду України діяльності цієї поважної інституції викликали чимало нарікань з боку влади і суспільства, багато у чому пов'язаних з недосконалістю законодавства, яким урегульовано його діяльність. Тож зміни в організації роботи Конституційного Суду України є сьогодні надзвичайно актуальними, на них з надією чекають фахівці, політики і громадськість.

Відповідно до ст.147 Конституції України «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції»[1].

Ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначає, що Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [2].

У своїх працях Ю. М. Тодика зауважує, що слід брати до уваги, що наявність конституції ще не означає існування конституціоналізму як масового політичного руху, що зацікавлений у забезпеченні в країні демократичного конституційного ладу. Стосовно України можна сказати, що за певними параметрами він є. Але навряд чи масова конституційна свідомість громадян, населення в цілому, його прошарків і, найголовніше, – конституційний порядок як процес та стан реалізації конституційних норм відповідають високим стандартам конституціоналізму.

Відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки[3] основною метою Стратегії щодо розвитку конституційного судочинства є визначення пріоритетів щодо удосконалення конституційно-правового регулювання, насамперед з питань порядку добору суддів Конституційного Суду України, забезпечення їх доброчесності, професійної компетентності та політичної неупередженості, прозорих підстав та дієвих механізмів притягнення суддів до відповідальності, гарантування прийняття Конституційним Судом України обґрунтованих рішень і висновків, що ґрунтуються на засадах верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, на цінностях і принципах, визначених Конституцією України.

Основними проблемами, які зумовлюють необхідність удосконалення діяльності Конституційного Суду України, є[3]:

- відсутність механізму підтвердження доброчесності судді Конституційного Суду України, який унеможливило б недоброчесну поведінку, недотримання стандартів професійної етики, толерування корупційних проявів;
- недосконалість процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України;
- функціональна недосконалість системи конституційного провадження;
- відсутність належних механізмів притягнення суддів Конституційного Суду України до дисциплінарної відповідальності;
- відсутність дієвих механізмів моніторингу виконання суддями Конституційного Суду України антикорупційних обмежень та заборон;
- недостатня комунікаційна політика Конституційного Суду України;
- недостатній рівень суспільної довіри до органу конституційної юрисдикції в Україні.

Трансформації конституційного регулювання після незалежності України змінили парадигму конституційного праворозуміння. В основі перебуває уявлення про те, що конституційне регулювання має забезпе-

чувати звеличення права над державою. Нemoжливим є ототожнення права як об'єктивно існуючої субстанції із законом, який в свою чергу меже може відображати суб'єктивізм волевиявлення державної влади[4]. Передумовою конституційної законності є наявність конституційного законодавства, до якого слід віднести закони, прийняття яких передбачено нормами Конституції, а також інші нормативноправові акти, зміст яких повинен відповідати Основному Закону і розкривати його цінності. При цьому важливе значення має якість законодавчої бази, а саме: відсутність колізійності змісту нормативноправових актів, однозначність термінології, що вживається, висока якість та одноманітність правозастосовної діяльності.

На нашу думку, одне з головних складових елементів реформування конституційного судочинства полягає у прийнятті Закону України «Про конституційну процедуру»/ «Про конституційне провадження». «Конституційну процедуру», насамперед, називають процедуру підготовки проекту самої конституції та її ухвалення (прийняття); конституційною процедурою буде також і процедура внесення змін та доповнень до Основного Закону держави; конституційною процедурою можна також назвати процедуру реалізації норм основного закону держави. При цьому останнє буде стосуватися усіх без виключення суб'єктів такого виду діяльності (парламенту, уряду, глави держави, судів, громадян і т. д. і т. п.)[5].

О.В. Щербанюк зазначила, що основними проблемами, які зумовлюють необхідність удосконалення діяльності Конституційного Суду України, є: відсутність механізму підтвердження доброчесності судді Конституційного Суду України, який унеможливує недоброчесну поведінку, недотримання стандартів професійної етики, толерування корупційних проявів; недосконалість процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України; функціональна недосконалість системи конституційного провадження; відсутність належних механізмів притягнення суддів Конституційного Суду України до дисциплінарної відповідальності; відсутність дієвих механізмів моніторингу виконання суддями Конституційного Суду України антикорупційних обмежень та заборон; недостатня комунікаційна політика Конституційного Суду України; недостатній рівень суспільної довіри до органу конституційної юрисдикції в Україні [6].

Істотною проблемою сучасного конституційного судочинства в Україні є невиконання вердиктів Конституційного Суду України, на що неодноразово звертали увагу як іноземні, так і українські фахівці. О.В. Щербанюк звертає увагу на те, що виконання рішень та висновків Конституційного Суду України є гарантією конституціоналізму та залежить від відповідного рівня конституційної та політичної культури суспільства [7]. На сучасному етапі розвитку конституційного права рішення Конституційного Суду України більше не сприймається як документ, що лише визначає конституційність та неконституційність правових актів, а більше уваги надається тій обставині, що останні є основним засобом формування конституційної доктрини та розвитку Конституції України.

Рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (частина друга статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (частина друга статті 8) [8].

Досліджуючи порушені у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з того, що стаття 151-2 Конституції України не встановлює, що обов'язковими, остаточними і такими, що не можуть бути оскаржені, є лише рішення Конституційного Суду України, ухвалені з питань, пов'язаних зі здійсненням конституційного провадження. За змістом вказаної та інших статей розділу XII «Конституційний Суд України» Конституції України такими є усі рішення Конституційного Суду України, ухвалені ним з питань, які належать до його виключних конституційних повноважень [9]. Викладене дає підстави для висновку, що відповідно до приписів статті 151-2 Конституції України не можуть бути оскаржені будь-які рішення Конституційного Суду України незалежно від їх юридичної форми (виду), ухвалені ним як з питань, пов'язаних зі здійсненням ним конституційного провадження, так і питань, пов'язаних із забезпеченням належної організації діяльності Конституційного Суду України та реалізацією конституційно-правових гарантій незалежності і недоторканності суддів Конституційного Суду України. Це зумовлюється особливим конституційним статусом Конституційного Суду України, юридичною природою його рішень, а також надзвичайною важливістю покладених на нього функцій та завдань, пов'язаних із забезпеченням верховенства Конституції України.

Висновки. Отже, наразі на розгляд парламенту подано низку законопроектів щодо виходу із конституційної кризи та реформи Конституційного Суду України. Проте жоден із них не вирішує комплексно чинну проблему та не враховує повноцінно рекомендацій Венеційської комісії. Тому доцільним було б ініціювати новий комплексний законопроект з урахуванням усіх рекомендацій від Комісії та розглянути його найближчим часом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про Конституційний Суд України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст.376 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Указ Президента України №231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>
4. Калиновський Б. Конституційна реформа: теоретичні й практичні аспекти. Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи: зб. матеріалів Другої міжнародної науковопрактичної конференції (Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 16 жовтня 2020 р.) / Упоряд. І. Д. Софінської. – Львів: Каменяр, 2020. – 278 с. С.123
5. Стецюк Н. Стан та перспективи удосконалення правового регулювання діяльності Конституційного Суду України. Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи: зб. матеріалів учасників Третьої міжнарод. наук.- практич. конференції (Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 24 червня 2021 р.). Упоряд. І. Д. Софінської. – Львів: Каменяр, 2021. – 318 с. С. 135
6. Щербанюк О.В. Стратегія реформування конституційного судочинства в сучасних умовах. Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 22 червня 2021 р. С. 190-195.
7. Щербанюк О.В. Проблема виконання актів Конституційного Суду. Виконавче провадження: теорія та практика: монографія. За заг. ред. Р.Ф. Ханової, С.О. Кравцова. - Харків: Право, 2021. - 672 с. С.45
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України(справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000
9. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019